

Türk Çağdaşlaşma Hareketinde (Cumhuriyet Döneminde) Gerçekleştirilen Atılımlar

Zeynep ŞEN¹

Özet

Bu çalışmada Türk çağdaşlaşma hareketinin Cumhuriyet dönemi öncesinde Avrupa’da yaşanan Aydınlanma, Sanayi Devrimi ve Fransız İhtilali gibi modernleşmeye yönünde gerçekleştirilen yeniliklerin ardından bir zorunluluk olarak başlayan serüveni ve Cumhuriyetin kurulmasıyla birlikte ivme kazanan değişim çabaları ile bu değişimlerin somut olarak hangi alanlarda belirginleştiği incelenmektedir. Batıda yaşanan eğitim ve teknoloji alanındaki gelişmeleri yakından izleyen Osmanlı devlet adamlarının, batı ile aradaki seviyenin gittikçe açıldığını anlayıp bu yönde çalışmalar başlatmaları ve bu çalışmaların en önemlilerinin askeri eğitim alanında olduğu, bu okullarda eğitim alanların ise Türk Modernleşme Hareketi içerisinde önemli roller üstlendiği anlatılmaktadır.

Cumhuriyet dönemine gelindiğinde; Atatürk’ün umutsuz bir ortamda, halkı harekete geçirmesi sonucunda gerçekleştirdiği reformları ve medeniyeti halka benimsetme çabalarını ve bu çabaların batı taklitçiliği dışında kendine özgü şartlar içinde verilmeye çalışıldığı görülmektedir. Bütün bu çalışmaların sebebi ise Türk halkının modern dünyanın yararlandığı nimetlerden istifade edebilme imkanına kavuşması amacıyla yapıldığı düşünülmektedir.

Çağdaşlaşma, özü itibariyle süregenliği gerektirdiğinden bir kavram olduğundan Cumhuriyet’in kurulmasıyla birlikte bu yöndeki çalışmaların artarak sürdürülmesine büyük önem verildiği ve bu

^{1*} *İstanbul Aydın Üniversitesi Mahalli İdareler ve Yerinden Yönetim Yüksek Lisans Programı Öğrencisi, E-posta : zey.nep.sen.212@gmail.com, Telefon Numarası: 0 538 855 79 46. Adres : Atikali mah. Beyceğiz cad. Kaleci Çıkmaı sk. No:4-4 Fatih-İstanbul*

çalışmaların Atatürk inkılaplarında vücut bulduğu görülmekle birlikte Atatürk'ün, modernleşmeyi sınırlı bir alanda değil de sosyal, siyasal ve ekonomik alanlarda bir bütün olarak gerçekleştirmeyi hedeflediği anlaşılmaktadır.

Modernleşme hareketi sosyal, politik ve iktisadi düzlemlerde irdelenerek, demokrasi ve laiklik kavramlarının yenilik hareketleri bağlamında önemi anlatılmaktadır.

Anahtar Kelimeler: *Türk modernleşmesi, Atatürk devrimleri, cumhuriyet, demokrasi, laiklik*

Progresses in the Turkish modernization movement (Republican Period)

Abstract

In this study, the Turkish modernization movements in Europe ahead of the Republican era Enlightenment, the Industrial Revolution and the French after the modernization to be the direction carried out innovations such as Revolution and accelerating change efforts, along with the beginning of the adventure and the establishment of the Republic as a necessity of these changes concrete are being examined as evident in what areas. West experienced training and technology developments closely following the Ottoman dignitaries at the intermediate level with the West is gradually opened to understand trials start in this direction and this work is in the field of military training, the most important, is the field of education in these schools are described as Turkish modernization movement in important roles.

When the Republican period is reached; Atatürk in a desperate environment, it is seen that tried to be realized as a result of reforms in public spending and civilization to the public embraced efforts to move beyond the imitation of western and unique circumstances of this effort. It is thought that all this is because of the work done to attain the Turkish people can benefit from the opportunity to benefit from the blessings of the modern world.

Modernization movement of social, political and economic plane examined in the context of the movement for democracy and secularism concept describes the importance of innovation.

Keywords: *Turkish modernization, revolution of Atatürk, republic, democracy, secularism.*

Giriş

Bu makalede, çağdaşlaşma ve modernleşme kelimelerinin kavramsal çerçevesi göz önüne alınarak Türk çağdaşlaşma hareketi, arka planı dahilinde çözümlenmeye çalışılacaktır. Tanzimat döneminde, devlet adamları tarafından bir zorunluluk olarak görülen ve bu zorunluluğun sonucunda modernleşme yönünde atılmaya başlayan ilk adımlar ile şekillenmeye başlayan süreç ve ulusal bir kurtuluş mücadelesinin sonunda gelen zafer ile ilan edilen bağımsız bir cumhuriyet ile amaçlanan çağdaş bir toplum yaratma çabaları da gerçekleştirilen yenilikler çerçevesinde değerlendirilecektir.

Türk modernleşme tecrübesinde siyasi bir momentum olan Cumhuriyet'in ilanı ile beraber gerçekleştirilen dönüşümler ve bu dönüşümlerin üretmiş olduğu kurumsal yapılar ve anlayışlar ise kronolojik olarak anlatılacaktır.

Türk Çağdaşlaşma Serüveni

Çağdaşlaşmak, kelimesinin sözlük anlamı çağın yeniliklerine ve özelliklerine ayak uydurmaktır. Modernleşme ise değişimi, geleneksel yapıların çözülmesini ve köklü bir dönüşümü ifade ettiğinden bu çalışmada “çağdaşlaşma” sözcüğünün yerine “modernleşme” kelimesi kullanılacaktır. Modernleşme; rönesans, reform ve aydınlanma gibi Batı düşüncesinin bir ürünü olarak ortaya çıkmış olup 19. ve 20. yüzyıllarda bütün dünya ülkelerini peyder pey bu süreç içerisine dahil etmiştir. Ortaylı (2008), modernleşmeyi “Gelişmiş toplumun özelliklerinin az gelişmiş bir toplum tarafından alınması” şeklinde tanımlamakla birlikte, yeterli bulmaz. O’na göre, “Modernleşme olgusu, kaba bir deyişle var olan değişimin değişmesidir” (Ortaylı, 2008). Değişim, bir durumdan başka bir

duruma geçişi ifade ettiği içindir ki içinde sürekliliği de barındırmak zorundadır.

Türk modernleşmesinde Cumhuriyet dönemi yeniliklerinden söz etmeden önce modernleşme yönünde ilk hareketlenmelerin yaşandığı Tanzimat Dönemi'ne kısaca değinecek olursak modernleşmeye yönelik taleplerin halkın tabanından ziyade daha çok siyasal, askeri ve iktisadi zorunluluklar ile dış baskılar sonucunda tepeden inme bir şekilde gerçekleştirildiğini söyleyebiliriz. Tanzimat döneminde siyasal ve hukuksal alanlarda revizyona gidilirken, eski ve yeni kurumların da bir arada yürüdüğü ikili bir idare yapısı teşkilatlanmıştır.

Tanzimat döneminden sonra gelen, Meşrutiyet dönemi ise diğer bir kırılma noktası olarak Modernleşme siyasalarının temelini oluşturmuş ve Cumhuriyet Türkiyesi'ne giden yolda bir köprü görevi üstlenmiştir. Meşrutiyet yılları; Milli Mücadele döneminde kitleleri coşturan ideolojilerin tohumlarının atıldığı bir dönem olması nedeniyle büyük önem taşır (Karpat, 2007). II. Meşrutiyetten sonra, iktidara gelen Jön Türkler, Cumhuriyet'in kurulmasında son derece etkili olmuşlardır. Türkiye Cumhuriyeti Jön Türklerin siyasi düşünceleriyle temellenmiştir. İlber Ortaylı, İmparatorluğun En Uzun Yüzyılı adlı eserinde Osmanlı'nın cumhuriyete mirasını şu şekilde açıklar: “İmparatorluk genç cumhuriyete parlamento, siyasal parti kadroları, basın gibi siyasal kurumları miras bıraktı. Cumhuriyetin tabipleri, fen adamları, hukukçu, tarihçi ve filologları son devrin Osmanlı aydın kadrolarından çıktı. Cumhuriyet ilk anda eğitim sistemini, üniversiteyi, yönetim örgütünü, mali sistemini, imparatorluktan miras aldı. Cumhuriyet devrimcileri bir ortaçağ toplumuyla değil, son asrını modernleşme sancıları ile geçiren imparatorluğun kalıntısı bir toplumla yola çıktılar” (Ortaylı, 2008).

Yaşanan bu toplumsal değişim sancılarının ve çabalarının somut olarak belirginleştiği bir dönem olan Cumhuriyet döneminin özelliklerine ve yaşanan gelişmelere “Cumhuriyet Döneminde Modernleşme” başlığı altında değinilecektir.

Cumhuriyet Döneminde Modernleşme

Cumhuriyet, Atatürk ilke ve inkılaplarının nüvesini oluşturmaktadır. Yapılan bütün çalışmaların ve yenilik hareketlerinin nedeni Türk halkına uygun bir yönetim rejimi belirlemektir. Bu yönetim rejiminin ne olacağını Atatürk bir sözünde şöyle açıklamaktadır: “Türk milletinin karakterine ve adetlerine en uygun olan idare Cumhuriyet İdaresidir (Anonim, 1954)”.

Atatürk, ancak Cumhuriyet yönetimi ile Türk halkının modernleşebileceğini düşünmektedir. Bu düşüncesini de 30 Ağustos 1925’te Kastamonu’da yaptığı konuşmada şu sözleriyle ifade etmektedir: “Yaptığımız ve yapmakta olduğumuz devrimlerin amacı, Türkiye Cumhuriyeti halkını tamamıyla çağdaş ve bütün anlam ve biçimiyle uygar bir toplum haline getirmektir. Devrimlerimizin asıl ilkesi budur” derken, Cumhuriyet rejiminin amacının medeni bir Türk toplumu tesis etmek olduğuna vurgu yapmaktadır. Toplumun yeniden tesisi aşamasında Cumhuriyet dönemindeki modernleşme faaliyetlerine bakıldığı zaman sosyal, siyasal ve ekonomik değerlerde kısa sürede gerçekleştirilen yenilikleri görebiliriz. ”Sosyal değişme” terimi iyilik, kötülük gibi herhangi bir değer yargısı taşımaz (Gürkan,1969), ve toplumsal değerlerdeki değişimler kısa bir zamanda gerçekleştirilemez.

Buna rağmen, Cumhuriyet Modernleşmesinin hızlı bir şekilde toplumsal hayata nüfuz edebilmesinin istisnai sebebi, olağanüstü dönemlerde ortaya çıkan olağanüstü önderlerin, yani “karizmatik” Max Weber tarafından kullanılan “karizma” kavramı; lideri diğer insanlardan farklılaştırıldığına inanılan, çalışarak kazanılamayan, yaratılıştan gelen olağanüstü özellikler veya herhangi bir kimsenin olağanüstü bir yeteneği olarak anlaşılmalıdır) liderlerin varlığı olarak görülebilir. O dönemin sosyal ve tarihsel koşulları içinde Atatürk; yetenekleri, başarıları ve üstün dehasıyla toplum açısından karizmatik bir lider olarak kabul edildiğinden, 1923-1938 yılları arasında çok sayıda, radikal diyebileceğimiz değişikliği gerçekleştirebilmiştir. Değişimlerin arkasında karizmatik bir otoritenin bulunuyor olması ve Cumhuriyet Modernleşmesine yönelik reformların batı örnek

alınarak oluşturulmasına rağmen toplumsal beklentiler ile dönemin siyasal konjonktürünün şekillendirmesiyle kendine özgü olarak gelişmesi, değişimin toplumsal tabanda içselleştirilmesini sağlamıştır. Bu içselleştirme her ne kadar toplumsal tabanda özünsenmiş olsa da, Türk toplumunun bir tarım toplumu olması nedeniyle de geleneksel yapılara bağlı kalması, birtakım toplumsal direnç noktaları oluşturmuştur. Toplumsal muhalefetin oluşturulmasında en önemli faktör “Din” ögesi olmuştur. Çağdaşlaşma bağlamında yüzünü batıya çeviren genç Türkiye Cumhuriyeti Devleti, din olgusunu laik bir anlayış çerçevesinde değerlendirmiştir. Laiklik, Cumhuriyet yönetiminin esasını oluştururken, kurumların da bu ilke doğrultusunda revizyonu aşamalı bir şekilde gerçekleştirilmiştir.

Bir toplumda en yüksek sayılan değerler, özellikle böyle zamanlarda, dinsel değerler kılıfına girmeye de eğilimlidirler. Din, geleneğin en son sığınağı, en son savunma kalesidir. Aslında toplumun eski yaşayışının kökeninden gelen birçok alışkanlıklar, kolaylıkla din gereği imiş gibi bir nitelik kazanırlar. İşte bunun içindir ki, çağdaşlaşma sözcüğünün özü, “laikleşme” sözcüğünün söylemek istediği gibi toplumu bu dinselleşme hummasının yakasından kurtarma işi imiş gibi gözüküyor ve burada “laïcisme” ile “secularism” terimlerinin anlamları, ayrı sözcük kökenlerinden geldikleri halde, birbirine uyuyor. Bu söylediğimiz eğilimden ötürüdür ki, bir toplumda değişme zorunlulukları ortaya çıkınca, bilerek bilmeyerek ya da isteyerek istemeyerek çağdaşlaşmaya doğru bir yönelme başlayınca, o zamana dek açıkça din şemsiyesinin altına girmemiş birçok kişiler değişme yağmuru karşısında bu şemsiyenin altında toplanmaya başlar. Demek ki, çağdaşlaşma ile dinselleşme birbirleriyle aşağı yukarı çağdaştırılır. Dinselleşme, çağdaşlaşmaya karşı kaplumbağanın kabuğuna çekilmesi gibi bir korunma çabasıdır, her çağdaşlaşma döneminin arkasından bir dinselleşme humması başlar (Berkes, 2002). Bu durum Türk Modernleşmesine yönelik çalışmaların yapıldığı dönemlerde de böyle olmuştur. Modernleşmeye yönelik engellemelerin bertaraf edilebilmesi için Laiklik ilkesine işlerlik kazandırılması ve kurumsal yapıların bu ilke doğrultusunda revizyonu Cumhuriyet yönetiminin

temel hedeflerinden olmuştur. Cumhuriyet yönetiminin Laiklik ilkesi kadar önem verdiği diğer bir kavram da Cumhuriyet rejimin esasını oluşturan demokrasi kavramıdır. Bu kavram çoğu zaman Halkçılık ilkesiyle eşanlamlı olarak kullanılmıştır.

Atatürk, “demokrasi” deyimini, bugün bazı ülkelerde görüldüğü gibi asıl anlamından saptırarak veya ona değişik içerikler yükleyerek değil, tam tersine, gerçek ve geleneksel anlamında, yani hürriyetçi siyasî demokrasiyi ifade etmek üzere kullanmıştır. Atatürk, bu konuda şöyle demektedir: “Demokrasi esas itibariyle siyasî mahiyettedir. Demokrasi, bir sosyal yardım veya bir iktisadî teşkilât sistemi değildir. Demokrasi maddî refah meselesi de değildir. Böyle bir nazariye, vatandaşların siyasî hürriyet ihtiyacını uyutmayı amaçlar. Bizim bildiğimiz demokrasi, bilhassa siyasîdir; onun hedefi, milletin idare edenler üzerindeki murakabesi sayesinde, siyasî hürriyeti temin etmektir” (İnan, 2010).

Atatürk’ün bu sözünden de anlaşıldığı gibi yeni Türk Devleti’nin siyasi rejiminin, demokratik temeller üzerine oturtulması istenmektedir. Görüldüğü gibi Cumhuriyet dönemindeki çağdaşlaşma sürecinde Laiklik ve Demokratiklik kavramlarına mümkün olabildiğince işlerlik kazandırılmaya çalışılmıştır. Bu kavramların Modernleşme bağlamında siyasal, sosyal ve iktisadi alanlardaki yansımalarını alt başlıklar halinde inceleyelim:

Siyasal Hayatta Modernleşme:

Modernleşmenin siyasal ayağında yapılan değişikliklerin kalıcı olması sebebiyle şartların olgunlaşması beklenmiş ve reformlar kademeli bir geçişle uygulamaya konulmuştur. Bu reformlardan bazıları sırasıyla:

- Saltanatın Kaldırılması (1 Kasım 1922)
- Cumhuriyetin ilanı (29 Ekim 1923)
- Halifeliğin Kaldırılması (3 Mart 1924)

Saltanatın kaldırılmasıyla laikliğe geçişin ilk izleri görülmeye

başlanmıştır. Bununla birlikte dinsel ve siyasal gücü elinde tutan kurumsal yapıların laik kurumsal yapılara ikamesi de sağlanmıştır. Saltanat kaldırıldıktan sonra 29 Ekim 1923'te olağanüstü şartlar altında Cumhuriyet ilan edilmiş ve yeni Türk Devleti'nin siyasî rejiminin demokratik bir rejim olması kararı alınmıştır. Atatürk, bu dönemdeki çeşitli beyanlarında demokratik rejime olan inancını tekrarlamıştır. Meselâ 11 Aralık 1924 tarihinde Times muhabirine verdiği demeçte şunları söylemiştir: “Millî egemenlik esasına dayanan ve özellikle Cumhuriyet idaresine malik bulunan memleketlerde siyasî partilerin varlığı tabiidir. Türkiye Cumhuriyeti'nde de, birbirini denetleyen partilerin doğacağına şüphe yoktur” (Anonim, 1954).

1924 Kasımında Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası adı altında bir muhalefet partisi kurulmuş fakat , bu çok-partili hayat denemesi 3 Şubat 1925'te Doğu Anadolu'da baş gösteren Şeyh Sait isyanı sebebiyle fazla uzun sürememiştir. Atatürk, 1930 yılında çok-partili hayata geçmeyi tekrar denemiş, bu amaçla 12 Ağustos 1930 tarihinde Serbest Cumhuriyet Fırkası kurulmuştur. Ancak bu çok partili hayata geçiş çabası da devlet ve rejim düşmanlarının partiye sızdığı gerekçesiyle üç ay sonunda sonlanacaktır. Bu denemenin de istenilen sonucu vermemiş olmasına rağmen, ünlü Fransız anayasa hukukçusu ve siyaset bilimcisi Maurice Duverger'in belirttiği gibi, bu denemelerin yapılmış olması bile “tek başına derin bir anlam taşımaktadır. Hitler Almanya'sında, ya da Mussolini İtalya'sında böyle bir şey düşünülemezdi ... Bunlar, her şeye rağmen, Kemal rejiminin plüralizme üstün bir değer tanıdığını ve pluralist bir devlet felsefesi çerçevesinde faaliyet gösterdiğini ifade etmektedir (Duverger, 1974).

Birçok başka çağdaş siyasal bilimciler de, benzer gerekçelerle, Kemalist siyasî rejime “gizil (potansiyel) demokrasi” (Duverger, 1974) veya “vesayetçi (eğitici) demokrasi” (Özbudun, 1981) sıfatlarını yakıştırmışlardır. Cumhuriyet ilan edildikten sonra milli egemenliği hakim kılma konusunda gerçekleştirilen yeniliklerin Atatürk'ün, demokrasiyle tanımladığı Cumhuriyetin bekası için yapıldığını söyleyebiliriz.

Devletin siyasal rejiminin Cumhuriyet olarak belirlenmesinden sonra 3 Mart 1924 'te Hilafet ile aynı zamanda Evkaf ve Şeriye Vekâletinin kaldırılması ise Laiklik ilkesiyle ilgili olarak atılan diğer bir adım olmuştur. 1937 yılında ise "laiklik" anayasada ifadesini bularak, anayasal güvenceye kavuşturulmuştur.

Sosyal Hayatta Modernleşme

Sosyal hayatta gerçekleştirilen reformlar; hukuk alanında, sosyal alanda ve eğitim alanlarında gerçekleştirilen yenilikler başlıkları altında incelenecektir.

Hukuk Alanındaki Yenilikler

Tanzimatla beraber hukuk alanında gerçekleştirilen yenilikler yargı alanında ikili bir yapı oluşturmuş hukukun birliğini zedelemiştir. Bu haliyle Osmanlı hukuk sistemi yeni kurulan Cumhuriyetin ihtiyaçlarını karşılamakta yetersiz kalmıştır. Laiklik ilkesinin kabul edilmesiyle birlikte bir dizi hukuksal değişiklikler yapılmıştır. Batı hukuku örnek alınarak yeni bir hukuk sistemi oluşturulması kararlaştırılmıştır. Yeni Hukuk sistemiyle ilgili gerçekleştirilen yeniliklerden bazıları şunlardır:

- Mecellenin kaldırılması (1924-1937)
- Türk Medeni Kanunu ve diğer kanunların çıkarılması (1924-1937)

ile laik hukuk düzenine geçilmiş ve Türk hukuk sistemi yeni çehreye kavuşturulmuştur.

Sosyal Alandaki Yenilikler

Sosyal hayatta yönelik olarak yapılan çalışmalar oldukça kapsamlı ve hemen hemen sosyal hayatın her alanını modernleşme bağlamında revize etmeye yönelik olarak gerçekleştirilmiştir:

- Şapka ve kıyafet devrimi (25 Kasım 1925)
- Tekke, zaviye ve türbelerin kapatılması (30 Kasım 1925)
- Uluslararası saat, takvim ve uzunluk ölçülerinin kabulü (1925-1931)

- Kadın ve erkeklere eşit haklar verilmesi (1926-1934)
- Soyadı Kanunu (21 Haziran 1934)
- Lakap ve unvanların kaldırılması (26 Kasım 1934)

Laiklik ilkesinin kabulünün bir çok alanda olduğu gibi toplumsal hayatta da yansımaları olmuştur. Örneğin, kadının toplumsal yaşamdaki ikincil durumu Cumhuriyetle beraber pozitif yönde değişikliğe uğramıştır. 1930'da Belediye seçimlerine katılma, 1934'de Milletvekili seçimlerine katılma gibi kazanımlar elde etmişlerdir. Yukarıda maddeler halinde sıralanan sosyal alanda gerçekleştirilen yeniliklerin tamamı toplumsal ayrıcalıkların kaldırılması ve modernleşmenin bu alanlara da iktisap edebilmesi amacıyla.

Eğitim ve Kültür Alanındaki Yenilikler

Eğitim alanındaki çağdaşlaşma girişimleri Tanzimat döneminde başlamıştır. Yargı kurumlarından sonra geleneksel ve modern kurumların bir arada varlıklarını sürdürdüğü diğer bir alan da eğitim olmuştur. Eğitim ve kültür Cumhuriyet modernleşmesinin radikalleştiği bir alandır. Bunun sebebi Cumhuriyetin Felsefesinin ne olduğunu bilen bireylerin yetişmesini sağlamaktır. Bireylerin yetiştirilmesine yönelik olarak eğitim alanında gerçekleştirilen yeniliklerden bazılarına göz atalım;

- Öğretimin birleştirilmesi (3 Mart 1924)
- Yeni Türk harflerinin kabulü (1 Kasım 1928)
- Türk Dil ve Tarih kurumlarının kurulması (1931-1932)
- Üniversite öğreniminin düzenlenmesi (31 Mayıs 1933)
- Güzel Sanatlarda yenilikler

3 Mart 1924 tarihli Tevhid-i Tedrisat Kanunu ile eğitim alanındaki ikili yapı ilga edildi. Bütün okullar Milli Eğitim Bakanlığına bağlandı. Dönemin bir diğer eğitim reformu Latin Harflerinin kabulü olmuştur. 1 Ekim 1928'de yeni Türk Harfleri yürürlüğe girmiş, yeni alfabe ile toplumdaki okuma yazma oranı kısa sürede artmıştır. Bu dönemde üniversitelerde de radikal reformlara gidilmiştir. 1933 yılında

çıkarılan bir kanun ile ilk kez “üniversite” sözcüğü kullanılmıştır. 1933-1987 yılları arasında kurulan bazı üniversiteler: İstanbul Üniversitesi (1933), İstanbul Teknik Üniversitesi (1945), Ankara Üniversitesi (1946), Ege Üniversitesi (1955), Karadeniz Teknik Üniversitesi (1955), ODTÜ (1957), Dicle Üniversitesi (1973) vb.

Türk dilinin ve tarihinin araştırılması, geliştirilmesi amacıyla Türk Dil Kurumu ile Türk Tarih Kurumu kurulmuştur. Türk Dil Kurumu (TDK), Türk Dili Tetkik Cemiyeti adıyla 12 Temmuz 1932’de Atatürk’ün talimatıyla kurulmuştur.

Türk Dil Kurumu başlangıçtan beri çalışmalarını iki ana eksen üzerinde yürütmüştür:

- Türk dili üzerinde araştırmalar yapmak, yaptırmak,
- Türk dilinin güncel sorunlarıyla ilgilenerek çözüm yolları bulmak (TDK, 2016).

Türk Tarih Kurumu da tıpkı Türk Dil Kurumu gibi Atatürk’ün direktifleriyle kurulan kurumların başında gelmektedir. Atatürk, özellikle Avrupa devletlerinin ders kitaplarında yer alan Türklerin ikinci sınıf bir millet oldukları (secondaire) iddialarına ve “barbar” deyimini kullanılarak bir istilacı kavim şeklinde gösterilmelerine karşılık, bunun böyle olmadığını ve cihan tarihinde en eski çağlardan beri hakiki yerinin ne olduğunun ve medeniyete ne gibi hizmetlerinin bulunduğu araştırılması gerektiğine inanmaktaydı.

İşte bu sebeple 1932 yılında Türk Tarih Kurumu kurularak bu kurumun günümüzde de tüzel kişiliği haiz anayasal bir kurum olarak devamlılığı sağlanmıştır.

7 Kasım 1982’de kabul edilen Türkiye Cumhuriyeti Anayasası’nın 134. maddesi (Atatürkçü düşüncüyü, Atatürk ilke ve inkılâplarını, Türk kültürünü, Türk tarihini ve Türk dilini bilimsel yoldan araştırmak, tanıtmak ve yaymak amacıyla; Atatürk’ün manevî himayetlerinde, Cumhurbaşkanının gözetim ve desteğinde,

Başbakanlığa bağlı; Atatürk Araştırma Merkezi, Türk Dil Kurumu, Türk Tarih Kurumu ve Atatürk Kültür Merkezinden oluşan, kamu tüzel kişiliğine sahip “Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu” kurulur.) ile kurulan Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu bünyesine dahil edilmiştir. Türk Tarih Kurumu (TTK) bu dönemden itibaren de ilk kuruluş amaçları doğrultusunda çalışmalarına devam etmiş ve etmektedir (TTK, 2016).

Güzel sanatlar alanında Cumhuriyet dönemi yenilikleri güzel sanatların modernleştirilmesine yöneliktir. 1951 yılında fikir ve sanat eserleri kanuni düzenlemeye tabi olurken bu kanunla amaçlanan Türkiye Cumhuriyeti'nin sanat yaşamının düzenlenmesi olmuştur.

Ekonomik Hayatta Modernleşme

Atatürk ekonomik bağımsızlığı, tam bağımsızlığın sağlanabilmesinin önemli koşullarından biri olarak görmüştür. Bu yönde yapılan reform çalışmalarından bazıları şunlar olmuştur:

- Aşârın kaldırılması
- Çiftçinin özendirilmesi
- Örnek çiftliklerin kurulması
- Sanayiye Teşvik Kanununun çıkarılarak sanayi kuruluşlarının kurulması
- I.ve II. Kalkınma Planlarının (1933-1937) uygulamaya konulması, yurdun yeni yollarla donatılması

İktisadi hayattaki modernleşmeyi anlayabilmek açısından Türkiye Cumhuriyeti ekonomisini önceleyen Osmanlı iktisadi hayatına göz atacak olursak Osmanlı sanayisinin gelişmemesinin en büyük nedenleri olarak kapitülasyonlar, imtiyazlar ve Duyun-u Umumiye İdaresi'ni gösterebiliriz. Cumhuriyet yönetimi öncelikli olarak Duyun-u Umimiye'yi kaldırmış, bununla birlikte bu kurumun borçlarını da üstlenmek zorunda kalmıştır. Ekonominin bu olumsuz durumu karşısında Atatürk “ekonomik bağımsızlık olmadan siyasi bağımsızlığın da olmayacağı” düşüncesi ile 17 Şubat 1923'te İzmir iktisat Kongresini toplamıştır.

İzmir İktisat Kongresi istişarî bir nitelik taşımasına rağmen, 1923-1929 dönemindeki liberal iktisat politikasının çekirdeğini oluşturmuştur. Nitekim kongre kararlarının bir kısmı uygulanmıştır (İlkin, 1971). Kongre kararlarının tamamıyla uygulanamamasının sebepleri arasında 1'inci Dünya Savaşı'nın olumsuz etkileri ile 1923 Türkiye'sinin içinde bulunduğu siyasi ve ekonomik konjonktür gösterilebilir.

İzmir İktisat Kongresinde alınan kararlar doğrultusunda 1923-1929 yılları arasında Cumhuriyet'in ekonomi felsefesi ve iktisat politikası yaklaşımı "Misak-ı İktisadi" diye nitelendirilen bir kavram çerçevesinde belirlenmiştir. Misak-ı İktisadi; yurt içi sanayii kurmayı ve geliştirmeyi amaçlayan, özel girişime öncelik veren ve mülkiyet haklarına saygılı bir ekonomik sistemi oluşturmayı amaç edinmiştir (Demir, 1994). Bu amaçlardan hareketle kamu otoritesinin kamu maliyesi alanında gerçekleştirdiği en önemli etkinliklerden birisi, kamu gelirleri içerisinde, önemli bir yer tutan aşar vergisinin 17 Şubat 1925 tarihinde 552 Sayılı Kanun ile kaldırılması olmuştur (Tezel, 2002).

Devletin bu dönemdeki ekonomik faaliyetlerinden bir diğeri de ulaştırma alanında olmuştur. Ulaşım ağının kurulması ekonomik ve askeri açıdan çok önemliydi. Osmanlı döneminde yabancı şirketlerin denetiminde bulunan demiryolları, 1924 yılında Anadolu demiryollarının devletleştirilmesi hakkındaki kanun kabul edilerek demiryolları devletleştirilmiş diğer taraftan da yeni demiryollarının yapımına önem verilmiştir. Ulaştırma alanında yapılan diğer bir atılım da denizcilik sektöründedir. Osmanlı devleti döneminde birçok limanın işletilmesi yabancıların elindeydi. 1926 yılında Kabotaj Kanunu çıkartılmış buna istinaden Türk deniz ticaretinin ve taşımacılığının gelişimi sağlanmıştır. Ayrıca havacılık alanında da gelişmeler yaşanmış 1926 yılında Kayseri'de uçak fabrikası açılmıştır (Çoşkun, 2003). Ülkenin gelişimine büyük katkı sağlayacağı düşüncesiyle Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluşuyla birlikte Osmanlı Devleti'nden devralınan oldukça yetersiz durumdaki ulaşım sistemini geliştirme çalışmalarına büyük önem verilmiştir.

Tarımsal faaliyetlerin desteklenmesi ve geliştirilmesi bakımından ise 1923-1929 yılları arasında Türkiye koşullarına uygun kooperatif ve diğer hukuk düzenlemeleri üzerinde durulmuştur. Tarımsal kredi kooperatifleri için 1924'te İtibar-ı Zirai Birlikler Kanunu çıkarılmıştır. Bu kanun 1929'da geliştirilerek Zirai Kredi Kooperatifleri Kanununa çevrilmiştir (Çıkin, 2003). Cumhuriyet'in kurucu yöneticisi olan M. Kemal Atatürk'ün çözülmesinde ivedilik gördüğü iktisadi sorunlar, esas olarak bir yanda ülkede üretimin (sınai) ve istihdamın artırılması iken, diğer yanda ise maliye dengesinin, fiyat istikrarının ve ödemeler dengesinin denkleğinin sağlanması olmuştur.

Bu amaçların gerçekleştirilmesinde temel seçiş ise iktisadi hürriyetçilik olmuştur (Balkanlı, 2002). Bu bağlamda 28 Mayıs 1927'de çıkarılan Teşvik-i Sanayi Kanunu ile özel sanayi teşebbüsleri desteklenmiştir. Bu dönemin başlıca özelliğı zorunlu bir liberal dönem yaşanmış olmasıdır. Bu zorunlu Laissez Faire (İlk kez Fizyokratlar tarafından «laissez-faire, laissez-passer», “bırakınız yapsınlar, bırakınız geçsinler” sloganıyla savunulan klasik liberalizmin iktisadi düşüncesidir.) döneminin ardından gerek 1929 yılında bütün dünyayı etkileyen Büyük Buhran'ın etkisiyle gerekse sermaye ve girişimcilik yetersizliğıyle Türkiye Cumhuriyeti Devleti devletçilik politikası izlemeye başlamıştır.

“Devletçilik” 1932-1939 yılları arasında Türkiye'nin resmî iktisat politikası olarak uygulanmıştır. Bu, kendine özgü “özel ekonomik rejim dogmatik yahut doktriner değıl, tamamen pragmatik esaslara dayanmaktaydı. Bu rejim yoğun devlet yatırımlarına yer veren karma ekonomi sisteminden başka bir sistem değıldir” (Hiç, 1974).

Ülke ekonomisinin geliştirilmesine yönelik olarak sanayileşmeye ağırlık veren bir kalkınma stratejisi tercih edilmiştir. Bunun sebebi sanayileşmenin diğer kesimler bakımından lokomotif görevini üstleneceğinin düşünülmesidir. Devletçi Sanayileşmeye paralel olarak 1933'te I. Beş Yıllık Sanayileşme Planı hazırlanmıştır. Bu plan çerçevesinde ekonomik kalkınma açısından izlenen devletçi politika sonucu 1929- 1938 yılları arasında önemli devlet bankaları

faaliyete geçmiştir. Kurulan bu bankaların genel özelliği belirli bir sektörü veya toplumsal kesimi desteklemek üzere faaliyete geçmeleridir. Bu dönemde kurulan bankalar; Sümerbank, Etibank, Denizbank, Belediyeler Bankası, Türkiye Halk Bankası, T.C. Ziraat Bankası (Yeni Düzenleme ile) ve Türk Ticaret Bankasıdır (Paçacı, 1998). 1937’de II. Beş Yıllık Sanayileşme Planı hazırlanmış fakat II. Dünya Savaşı nedeniyle uygulamaya konulamamıştır.

Cumhuriyeti ilan eden siyasi kadro, ülkenin maddi ve fiziki imkanlarındaki kısıtlı şartlara rağmen, değişimin iktisadi ayağında, ekonomik yapı ve kurumları modernleşme yönünde oluşturmaya çalışmıştır. Çalışmıştır, dememizin sebebi ülkenin yeni bir savaştan çıkmış olması ve bu savaş nedeniyle tüm kaynakların kullanılması sonucunda zayıflamış güçsüz bir ekonomiye sahip olmasıdır.

Sonuç

Son söz olarak, çok uluslu bir İmparatorluktan ulus-devlete geçilirken siyasal yaşam biçimi olarak Teokratik Monarşi yerine Cumhuriyet benimsenmiştir.

Türkiye Cumhuriyeti, Türk toplumunun siyasi, iktisadi ve sosyal yapısını yenilemeyi, öncesinde Tanzimattan başlayan ve Cumhuriyet döneminde hız kazanan bir ivmeyle kendisine hedef olarak belirlemiştir. Türk Modernleşme dinamikleri, toplumsal gelişmenin bir yansıması olarak değil de siyasal grupların modernleşmeye dönük düşünceleriyle şekillenmiştir. Bu düşüncelerin temeli sınıfsal bir zümre yerine tüm milleti kapsayıcı bir ana fikir üzerinde yükselmiştir. Türk toplumu Modernleşme sürecine devrim niteliğinde bir dizi reformla dahil olmuştur. Reformlarla yapılmak istenilen ulus-devleti oluşturmak “ulusal kültür” bilincini geliştirmek, milli egemenliği hakim kılarak “demokrasi” ve “laiklik” kavramlarını kurumsallaştırıp modernleşme yolundaki engelleri kaldırmaktır. Engelleri kaldırmaya yönelik inkılaplar ve düzenlemeler ülkenin kendine özgü koşulları içerisinde gerçekleştirilmiştir. Bu konuyla ilgili olarak Mustafa Kemal Atatürk 24 Temmuz 1922’de Metin Gazetesi yazarına verdiği demeçte şöyle demiştir:

“Türk demokrasisi; Fransız Devriminin açtığı yolu izlemişse de kendine özgü ayırıcı yanlarla gelişmiştir. Çünkü her ulus, kendi devrimini kendi toplum çevresi gereklerine ve gereksinmelerine, iç durum ve konumuna, devrimini yaptığı zamana göre yapar.”

Atatürk’ün de söylediği gibi Türk demokrasisinin kendine özgü koşullar içerisinde gerçekleşmiş olması, Türk milletinin sorumluluk duygusu ve medeni cesareti, modernleşmeye dönük çalışmaların başarıya ulaşmasını sağlamıştır. Başarıya ulaşabilmiş olmasının en önemli sebebi ise Türk halkının modernleşmenin amacını anlamış olmasındadır.

“İnkılâbın hedefini kavramış olanlar daima onu muhafazaya muktedir olacaklardır.”

Kemal ATATÜRK

Kaynaklar

- [1] Anonim, (1954), “*Atatürk’ün Söylev ve Demeçleri*”, S.76, c. III, Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Yayınları, Ankara.
- [2] Balkanlı, A. O. , (2002) “*Türkiye’de Ekonomik Gelişme ve Kriz (Gelişmekte Olan Ekonomi Örneği Olarak Türkiye’de Ekonomik Gelişme Sorunu) 1839-1979*”, s.85, Filiz Kitabevi Yayınları, İstanbul.
- [3] Berkes, N., (2002) “*Türkiye’de Çağdaşlaşma*” ,s.20, Yapı Kredi Yayınları ,İstanbul.
- [4] Coşkun, A., (2003) ,“*Cumhuriyetin İlk Yıllarında Türkiye Ekonomisi*”, s.74, Atatürkçü Düşünce Dergisi, Sayı:4.
- [5] Çıkmın, A., (2003), “*Atatürk Dönemi Ekonomi Politikaları ve Kooperatifçilik*”, s.28, YAR Müdafaa-i Hukuk Dergisi, Sayı:62.
- [6] Demir, G., (1994),“*Devlet Ekonomi İlişkisinde Dönüşüm*”, s.51,Beta Basım Yayım, İstanbul.
- [7] Duverger, M., (1974),“*Siyasî Partiler*” ss.360-361;363-364, Bilgi Yayınevi, Ankara.
- [8] Gürkan, Ü., (1969) “*Sosyal Değişmeler*”, s.455, Prof. Dr.Yavuz Abadan’a Armağan AÜSBF Yayınları, Ankara.

- [9] Hiç, H.M., (1974), “*Kapitalizm, Sosyalizm, Karma Ekonomi ve Türkiye*”, s.116 ,İ.Ü. İktisat Fak. Yay. İstanbul.
- [10] İlkin, A., (1971), “*Türkiye’de Sanayi Politikası (1923-1973)*”, s.382, İktisat Fakültesi Mecmuası, cilt.30, No. 1-2.
- [11] İnan, A., (2010), “*Medenî Bilgiler*”,s.74, Toplumsal Dönüşüm Yayınları, İstanbul.
- [12] Karpat, K., (2007), “*Türkiye’de Siyasal Sistemin Evrimi*”, s.11, İmge Kitabevi Yayınları, Ankara.
- [13] Ortaylı, İ., (2008), “*İmparatorluğun En Uzun Yüzyılı*”, ss.15-36-37 Timaş Yayınları, İstanbul.
- [14] Özbudun, E.,(1981),“*The Nature of the Kemalist Political Regime,*” Ali Kazancıgil ve Ergun Özbudun (ed.) Atatürk: Founder of a Modern State, ss.79-102, C. Hurst, London
- [15] Paçacı, C., (1998), “*Cumhuriyet Döneminde Türk Bankacılık Sektörü*”, ss.3398-3406, Yeni Türkiye Dergisi, Sayı:23-24
- [16] Tezel Y. S., (2002) “*Cumhuriyet Döneminin İktisadi Tarihi (1923-1950)*”, s.373, Yurt Yayınevi, İstanbul.

İnternet Kaynakları

- [17] TDK, (2016), http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_content&view=article&id=77, (04.02.2016)
- [18] TTK, (2016), <http://www.ttk.gov.tr/index.php?Page=Sayfa&No=1> anayasa 134, (04.02.2016)

